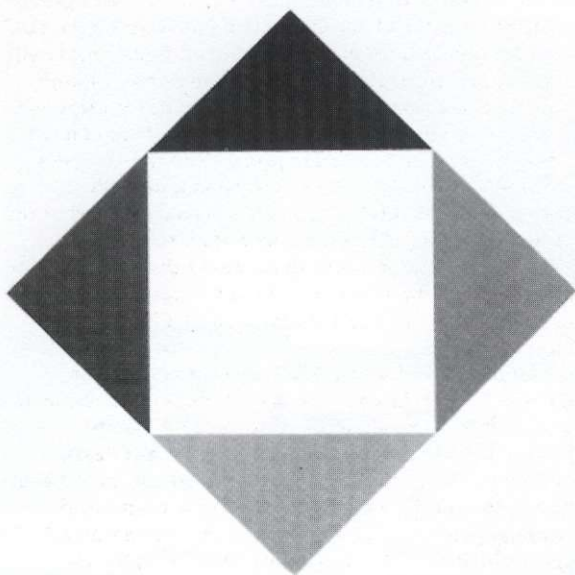

Max Bill, *Weisses Element*

Toen wij er enige jaren geleden nog eens met nadruk op wezen dat er een wezenlijk verschil bestaat tussen dat wat men abstracte kunst noemt en hetgeen wij 'concrete kunst' hebben genoemd, deed dat veel stof opwaaien. De term 'abstracte kunst' wordt al meer dan dertig jaar door buitenstaanders – met name kunsthistorici – gebruikt als beschrijving van de moderne kunst. Wij betwijfelen of deze term toereikend is en bestrijden de geschiktheid ervan om de nieuwste ontwikkeling van de kunst mee aan te duiden. Deze nieuwste ontwikkeling wijkt namelijk steeds meer af van hetgeen 'abstract' zou worden genoemd. Het gaat er niet meer om in het kunstwerk getransformeerde verbanden van natuurbeeld en vormwil te manifesteren.

Ook vandaag de dag is deze reactie op onze benaming, waarvoor wij goede argumenten hebben, niet afgelopen, en steeds zijn wij weer gedwongen om uit te leggen waarom de ene kunstrichting abstract en de andere kunstsoort concreet is. (...) Elke echte kunst heeft een object van uitbeelding (Darstellung), dit is het fundamentele idee; dit idee is de inhoud, deze kan naturalistisch zijn, abstract of concreet. Er bestaat dan ook geen 'object-loze' kunst, deze zou geen inhoud hebben, dientengevolge zou het geen kunst zijn maar lege decoratie. Het valt niet te ontkennen dat er in de schilderkunst en de plastiek veel van dit soort werk bestaat. (...)

Ik zou als verduidelijking van het bovenstaande nogmaals het begrippenpaar abstract en concreet willen beschrijven. (...) Abstract is: onaanschouwelijk, begrippelijk, puur mentaal. Abstract in enge zin zijn begrippen als menselijkheid, wijsheid; in tegenstelling tot het benoemen van reële voorwerpen. Aristoteles verstond onder het begrip abstract: het afzonderlijke, op zichzelf staande, uit het verband gehaalde.

Abstractie is een denkproces, dat ertoe leidt een bepaalde voorstelling als een enkel begrip uit het verband te halen, om deze afzonderlijk te kunnen beschouwen en weer te geven. Abstractie is een

noodzakelijk hulpmiddel van het denken. Door alles weg te denken dat zich in de hinderlijke nabijheid van de dingen bevindt en niet essentieel is en daarmee slechts het zicht ontnemt op de werkelijke verschijning, kan men zich een duidelijker inzicht verschaffen in de verbanden die het meest ter zake doen. Deze isolerende abstractie beoogt het herkennen van enkelvoudige verschijningen. Abstracteren betekent: afzien van het bijzondere en het toevallige ten gunste van het algemene, het wezenlijke, door middel van het analytisch denken.

Abstracte kunst kan met behulp van de bovenstaande begrippen worden verklaard/begrepen. Elk kunstwerk komt fundamenteel voort uit een proces dat erop gericht is het essentiële en het niet-essentiële te scheiden, en is in die zin een abstractie. Elk kunstwerk probeert dan ook het enkelvoudige, het typische uit de samenhang los te weken en op zichzelf weer te geven. Vanaf de landschapsschilderkunst, die een welgekozen fragment afbeeldt, tot aan de reductie van een natuurverschijning in de eigenlijke abstracte schilderkunst, is het abstractieproces met betrekking tot het natuurbeeld in meer of mindere mate werkzaam. Als abstracte kunst benoemen wij die kunst die uit het abstractieproces is ontstaan, en waarin objecten uit de natuur nog op een of andere manier (voort)bestaan. De mate van abstractie kan zo ver gevorderd zijn dat de grens naar concrete kunst bijna verdwijnt en de begrippen in elkaar over beginnen te gaan.

Concreet is het werkelijke, het aanwezige, zichtbare en tastbare object. Concreet is een aanwijsbaar object. Het object dat in de werkelijkheid bestaat, dat niet alleen is gedacht, niet alleen begrip is, dat is concreet. Concreet is het tegenovergestelde van abstract.

Concretisering is het 'object-maken' (*Gegenständlich-Machung*) van iets dat daarvoor niet zichtbaar was, niet tastbaar aanwezig was. Het zichtbaar maken van abstracte ideeën, verhoudingen, gedachten, dat is concretisering. Het doel van

concretisering is, abstracte gedachten in de werkelijkheid zintuiglijk vatbaar te maken.

'Concrete kunst' maakt abstracte gedachten zichtbaar met puur artistieke middelen en produceert met dit doel nieuwe objecten. Het doel van de concrete kunst is het ontwikkelen van psychische objecten voor mentaal gebruik, vergelijkbaar met de objecten die de mens produceert voor materieel gebruik. Het onderscheid tussen abstracte en concrete kunst ligt daarin dat in de abstracte kunst de beeldinhoud afhankelijk is van natuurbeelden, terwijl in de concrete kunst de beeldinhoud onafhankelijk van natuurbeelden ontstaat. (Als voorbeeld hiervoor dient een grensgeval in de schilderkunst: op een wit doek bevindt zich een rode punt. Deze kan op twee manieren zijn ontstaan: ten eerste kan het een zonsopgang bij mist zijn, en aldus is het als abstractie te beschouwen, of het kan een rode punt zijn, die alleen door zijn verhouding tot het vlak een artistieke realiteit uitdrukt; in dit tweede geval gaat het om concretisering van een abstracte gedachte, dus om 'concrete kunst'.

Maar tenslotte zou ik willen opmerken – om misverstanden te voorkomen – dat noch uit een zeer exacte hersenarbeid noch uit de meest exacte begripsdefinities kunstwerken kunnen ontstaan, alhoewel dit allebei voor het ontstaan van de werken niet onbelangrijk is, het is echter van even groot belang als ander ter beschikking staand materiaal. Toch zijn het alleen de scheppende fantasie, de nauwgezette arbeid en de gedisciplineerde gave die ertoe kunnen leiden dat kunst ontstaat binnen de verschillende richtingen van de schilderkunst en plastiek.

Vertaling: Udo Garritzmann en Marcel Musch

Uitreksel van 'Präzisierungen zur konkreten Gestaltung', uit: Max Bill, 'Worte rund um Malerei und Plastik (über den Sinn theoretischer Artikel, Werktitel und Begriffe)', in: *Konkrete Kunst*, tentoonstellingscatalogus Kunsthau, Zürich 1947.